

УДК 330.1.005.332.4

Стан і перспективи конкурентоспроможності економіки України

Пронкіна Л.І.

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та обліку
Харківського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Гавриш О.М.

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та обліку
Харківського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Стаття присвячена одній з актуальних проблем економічної теорії та практики – конкурентоспроможності економіки України. Головна увага приділяється принципам і факторам формування конкурентної політики держави в умовах ринкової трансформації. Докладно розглядаються такі фактори підвищення конкурентоспроможності, як якість продукції, впровадження інновацій, реалізація державної промислової політики.

Ключові слова: конкурентоспроможність, якість продукції, інновації, державна промислова політика, трансформація економіки.

Пронкина Л.И., Гавриш О.Н. СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Статья посвящена одной из наиболее актуальных проблем экономической теории и практики – конкурентоспособности экономики Украины. Главное внимание уделяется принципам и факторам формирования конкурентной политики государства в условиях рыночной трансформации. Подробно рассматриваются такие факторы повышения конкурентоспособности, как качество продукции, внедрение инноваций, реализация государственной промышленной политики.

Ключевые слова: конкурентоспособность, качество продукции, инновации, государственная промышленная политика, трансформация экономики.

Pronkina L.I., Gavrysh O.M. STATE AND PROSPECTS OF ECONOMY COMPETITIVENESS IN UKRAINE

The article addresses one of the most topical problems of economics theory and practice – the competitive ability of Ukraine's economy. The author focuses on the principles and factors of forming the competitive policy of the state under the market-based transformation of the economy. Such factors of increasing the competitive ability as the quality of the products, innovations, the implementation of the national industrial policy have been analyzed.

Keywords: competitive ability, quality of products, innovations, national industrial policy, transformation of economy.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття на перше місце в масштабі національних економік, міжнародних економічних союзів, світового господарства вийшла проблема конкурентоспроможності.

Концепція ефективності економічного розвитку, яка з кінця ХVІІІ століття визначалася за теорією Адама Сміта як концепція «добробуту націй», перетворилася в проблему «конкурентоспроможності націй».

Протиріччя сучасного етапу розвитку світової економіки вносять нові корективи у визначення конкурентоспроможності та факторів впливу на неї.

До недавнього часу вітчизняна економічна наука не приділяла достатньо уваги дослідженню цієї проблеми, обмежуючись оцінкою

тільки техніко-економічних параметрів продукції, її зіставленням зі світовими аналогами. Панувала думка, що український експортний потенціал високий, що багато видів продукції відповідають світовим аналогам.

Сучасний стан економіки України підтверджує необхідність активізації досліджень механізмів підвищення конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема підвищення конкурентоспроможності активно обговорюється на Всесвітніх економічних форумах, в міжнародних фінансових і економічних організаціях, в парламентах, урядах провідних країн світу, в наукових та університетських кругах. Видана велика кількість наукових праць зарубіжних вче-

них, таких, як М. Портер, І. Ансофф, П. Друкер, П. Кругман, П. Самуельсон, Дж. Стигліц, Й. Шумпетер. Вказана проблема є об'єктом дослідження вітчизняних економістів, серед них Л.Л. Антонюк [1], Я.Б. Базиліук [2], Л.І. Піддубна [3], Н.В. Якименко-Терещенко [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не з усіма висновками фахівці можна погодитися. Крім того, чимало питань як теоретичного, так і прикладного характеру лишаються не розробленими. Так, до цього часу не сформована стратегія підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг в Україні.

Формулювання цілі статті. Проблема підвищення конкурентоспроможності, в різноманітності її аспектів відображає практично всі сторони життя суспільства. Метою статті є дослідження сучасного стану і напрямів удосконалення конкурентоспроможності економіки України, передусім шляхом підвищення якості продукції та інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загострення конкурентної боротьби за збут продукції, за місце на ринку спонукає суспільство на пошук нових можливостей для створення більш економічних і якісних товарів.

В Україні проблема конкурентоспроможності стоїть гостріше, ніж у розвинених країнах. Високий рівень конкурентоспроможності економіки є фундаментальною умовою інтеграції України у світовій економічній простір в якості рівноправного учасника міжнародних економічних відносин. Це одночасно є і метою, і основою сталого економічного розвитку країни, спрямованого на підвищення суспільного добробуту. Але, у сучасний період Україна втрачає свої позиції у рейтингу глобальної конкурентоспроможності, які і раніше не були високими.

Так, Всесвітній економічний форум оприлюднив щорічну доповідь щодо глобальної конкурентоспроможності країн на 2016-2017 роки (the global competitiveness report 2016-2017), згідно з яким Україна займає 85 місце [5].

На основі проведених досліджень, автори прийшли до висновку, що хронічне відставання України у конкурентному середовищі на світових ринках пояснюється:

- низькою ефективністю господарських реформ, особливо на макроекономічному рівні;

- ігноруванням необхідності посилення оптимального втручання держави в процес

регулювання та управління економікою – концепції «економічного етатизму»;

- відсутністю науково обґрунтованої державної промислової політики, а також системи державного регулювання конкурентоспроможності;

- погіршенням структури економіки, особливо промисловості;

- недостатньою увагою до проблеми прискорення інноваційного потенціалу держави;

- відсутністю необхідного рівня дослідження проблеми якості, як фактора підвищення конкурентоспроможності та недостатнім фінансуванням науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок.

Ми поділяємо точку зору економістів, які вважають, що не може бути конкурентної політики окремо від промислової, аграрної, фінансової. Є або проконкурентна економічна політика у відповідних галузях, або байдужа до питань конкуренції, або антиконкурентна політика.

Теорія конкуренції виходить з того, що конкурують не країни, а окремі виробники продукції. Однак економічний успіх держави, її конкурентоспроможність, визначається наявністю в ній конкурентоспроможних галузей і виробництв. Основою конкурентоспроможності країни у світовій економіці є наявність декількох конкурентоспроможних галузей, фірм, корпорацій.

Низький рівень конкурентоспроможності української економіки визначається інерційністю розвитку та неспроможністю виділити пріоритети при побудові інформаційного суспільства, яке поступово набирає обертів у багатьох країнах світу. Країна зіткнулася з проблемами, пов'язаними з падінням попиту на експортну продукцію, девальвацією гривні і руйнуванням фінансової системи.

Однією з головних умов конкурентоспроможності продукції виступає її якість. Саме якість товарів і послуг формує конкурентні переваги корпорації, що означають історично сформовані об'єктивні і суб'єктивні умови. Доцільно звернути увагу, що конкурентоспроможність продукції – це міра привабливості для споживача, вона визначається ступенем задоволення сукупності різних потреб. Кожна потреба характеризується сукупністю параметрів, що описують область її існування і зміст необхідного корисного ефекту. Для виготовлення конкурентоспроможної продукції виробник повинен точно прогнозувати потреби потенційного споживача. Для покупця товару велике значення має вели-

чина витрат, необхідних для задоволення відповідних потреб.

У економічній літературі можна зустріти трактування конкурентоспроможності як синоніма якості продукції. На нашу думку, таке ототожнення некоректне.

Конкурентоспроможність товару визначається сукупністю тільки тих його властивостей, що становлять інтерес для покупця і забезпечують задоволення даної потреби, а інші показники, такі, як умови транспортування товару, його проектування і виробництва споживача не цікавлять.

Необхідним елементом визначення рівня якості продукції є порівняння з базою, вибір якої є іноді досить проблематичним. Для оцінки конкурентоспроможності необхідно порівняти параметри аналізованого виробу і товару-конкурента з рівнем, заданими запитами і перевагами покупця, а потім порівняти отримані показники.

З позиції якості можна порівнювати лише однорідні об'єкти з погляду не тільки їх призначення та області застосування, але й основних конструктивних і технологічних особливостей. З позиції конкурентоспроможності, де за базу приймається задоволення конкурентної потреби, можливі зіставлення і неоднорідні зразки. Якість продукції ще не дає оцінки ступеня конкурентоспроможності продукції, що визначається в процесі реалізації і не залежить від реакції покупця.

Можна затверджувати, що для споживача якість є обов'язковою, але недостатньою характеристикою, для ухвалення рішення про придбання даного товару. Конкурентоспроможність визначається не просто відмітними характеристиками товару, а його привабливістю для клієнта, націленого на покупку. У цьому випадку суверенітет споживача полягає в тому, що вирішальне слово залишається за ним. В історії бізнесу чимало прикладів, коли товари, що одержали найвищі оцінки експертів, залишали байдужими споживачів.

Обумовлені сукупністю властивостей товару його якість і конкурентоздатність виявляються в різних сферах. Якість продукції закладається в сфері вивчення потреб потенційних споживачів, на стадіях проектування, виробництва і виявляється в сфері споживання, а конкурентоспроможність продукції може бути встановлена лише в сфері обігу.

Конкурентоспроможність – визначальна ринкова категорія, що відбиває одне з найважливіших властивостей ринку – його конкурентоспроможність. При незмінних якісних

характеристиках виробу його конкурентоспроможність може змінюватися в досить широких межах, реагуючи на різні фактори, обумовлені конкурентним середовищем.

Резюмуючи сказане, на нашу думку, можна запропонувати наступні визначення:

– **конкурентоспроможність** – властивість об'єкта, що має визначену частку відповідного ринку, що характеризує ступінь відповідності техніко-функціональних, економічних і інших характеристик об'єкта вимогам споживачів, визначає частку ринку, що належить даному об'єктові, і перешкоджає перерозподілу цього ринку на користь інших об'єктів;

– **якість продукції** – сукупність властивостей, що характеризують ступінь його суспільної корисності з урахуванням суспільно-необхідних витрат праці на всіх стадіях відтворювального циклу [6, с. 79].

Незважаючи на визначене розходження названих категорій, пріоритетним фактором для конкурентоспроможності продукції є її якість.

Тільки продукція і послуги високого рівня якості здатні забезпечити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Однак при цьому варто враховувати, що на конкурентоспроможність впливають також і інші фактори. Пріоритетність факторів забезпечення конкурентоспроможності залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни, характеристик ринків, на яких реалізується продукція, особливостей конкретних потреб.

Установлення взаємозв'язків якості, конкурентоспроможності й ефективності на всіх стадіях суспільного відтворення є головною умовою удосконалювання управління. Для орієнтації виробництва на рішення взаємозалежної проблеми поліпшення якості продукції і її конкурентоспроможності необхідно враховувати як корисний ефект від експлуатації продукції, так і сумарні витрати на її створення і використання.

Конкурентне суперництво є невід'ємною складовою розвитку товарного виробництва в умовах ринкових відносин, одним з найважливіших механізмів гнучкого саморегулювання розширеного суспільного виробництва. Наслідком посилення конкуренції, з одного боку, стає загострення антагоністичних протиріч учасників суспільних виробничих відносин, а з іншого – створення вагомих передумов щодо підвищення ефективності виробництва, організації і управління підприємницькою діяльністю.

Посилення конкуренції неодмінно призводить до необхідності модернізації та оновлення виробничих можливостей, створення нових видів продукції, здійснення організаційно-економічних трансформацій, удосконалення системи управління, інтенсифікації інноваційного розвитку підприємства у цілому.

Дослідження теоретичних та практичних аспектів управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємства в умовах ринкового конкурентного суперництва здійснювалися в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених.

Проте, теоретичні та методичні проблеми обґрунтування стратегічних заходів щодо забезпечення сталого інноваційного розвитку підприємства залишаються недостатньо вивченими та вимагають докладного дослідження. Українське суспільство, яке обрало інноваційний шлях розвитку, ставить стратегічні цілі щодо прискорення технологічного розвитку економіки, підвищення її конкурентоспроможності та інноваційності. Це вимагає негайних та ефективних заходів, спрямованих на збереження наявного науково-технологічного потенціалу країни та підвищення ефективності його використання для подолання кризових явищ, що мають місце в економічному та соціальному розвитку.

Згідно з Законом України «Про інноваційну діяльність», державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти і які мають статус інноваційних.

Провідна роль інновацій в процесі соціально-економічного розвитку підприємства, величезне різноманіття джерел, напрямків і факторів інноваційної діяльності обумовили виникнення численних поглядів на вирішення цієї проблеми.

С цієї точки зору можна виділити чотири основні концептуальні підходи: науково-технічний; ринковий; підприємницький; інтелектуальний.

За останні роки значно скоротилося фінансування інноваційної діяльності п, що привело до зниження інноваційних активних підприємств у загальній їх кількості.

Підприємствам необхідна фінансова підтримка, розробка державної інвестиційної та інноваційної політики щодо забезпечення структурних зрушень у промисловості України.

Доцільно зробити висновок про виключний вплив ринкових конкурентних факторів на якість продукції, інтенсивність і напрямки

здійснення інноваційного процесу на підприємстві. Вивчення закономірностей утворення та змін конкурентних переваг в умовах ринкової конкуренції дозволяє підвищити ефективність інноваційно-інвестиційної діяльності на основі чіткого визначення цілей та пріоритетів генерації, відбору та впровадження інновацій.

Державі слід організувати моніторинг конкурентоспроможності і знайти форми підтримки виникаючих та зростаючих компаній, особливо інноваційних. Держава зобов'язана реально сприяти посиленню конкуренції, вирівняти умови конкуренції, сприяти іноземним інвестиціям. Реальним і високоефективним фактором підвищення конкурентоспроможності національної економіки є формування і проведення державної промислової політики (ДПП), як органічної частини загальної державної економічної політики.

Державна промислова політика передбачає діяльність держави, спрямовану на зростання обсягів виробництва, підвищення конкурентоспроможності промислової продукції, а також на координацію дій економічних суб'єктів. Як показали дослідження, така політика може або безпосередньо впливати на розвиток окремих галузей промисловості та її структуру, або проявити побічний вплив, використовуючи такі фактори, як технологія, інфраструктура, попит, інституціональні рамки, інновації.

Доцільно зробити висновок, що державна промислова політика – це діяльність держави в межах її економічної політики, спрямованої на прискорення економічного прогресу країни, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, на ефективне вирішення гострих соціальних проблем.

Висновки. Проведений аналіз свідчить про те, що хронічне відставання України у конкурентному середовищі на світових ринках пояснюється цілою низкою причин і тому для підвищення конкурентоспроможності національної економіки необхідно:

- оцінити ступінь конкурентоспроможності національної економіки з визначенням умов і факторів, що можуть сприяти ефективній конкуренції і збільшенню експортного капіталу;
- обґрунтувати і виділити пріоритетні галузі, виробництва і види продукції, що можуть одержати конкурентні переваги на світовому ринку;
- здійснити структурну перебудову економіки;
- більш повно використовувати інноваційний потенціал нації;

– удосконалити систему керування їм, за рахунок створення єдиної системи керування якістю і конкурентоспроможністю національного виробництва.

Перспективи подальших досліджень. Теоретичні та методологічні проблеми обґрунтування стратегічних заходів щодо забезпечення високої конкурентоспроможності залишаються недостатньо вивченими та вимагають подальшого дослідження.

Для цього потрібно:

– скоординувати зусилля економістів-теоретиків і практиків в рамках Антимонополь-

ного комітету України і Національної Ради з проблем підвищення конкурентоспроможності економіки;

– в стратегії підвищення конкурентоспроможності економіки України передбачити вирішення проблеми підвищення якості продукції, формування ефективних інноваційних систем;

– ввести необхідні зміни в «стратегію розвитку України до 2020 року, беручи до уваги, що реальним і високоефективним фактором підвищення конкурентоспроможності національної економіки є формування і проведення державної промислової політики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країни: теорія та механізм реалізації: монографія. К.: НІСД, 2002. 132 с.
2. Базиліук Я. Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення : монографія. К.: НІСД, 2002. 132 с.
3. Піддубна Л. І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління: монографія. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. 367 с.
4. Якименко-Терещенко Н. В. Інновації як основа забезпечення конкурентоспроможності: теорія і практика діяльності підприємств: монографія / Н. В. Якименко-Терещенко, Л. І. Пронкіна, О. М. Гавриш; за заг. ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріної. Дніпро: Пороги, 2017. 472 с., с. 40-51.
5. Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2016-2017. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/rozuciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnost-2016-2017>
6. Пронкіна Л. І. Сучасні підходи та пріоритети підвищення конкурентоспроможності України. Вісник Тернопільського національно-економічного університету. 2015. № 3. С. 77-85.

REFERENCES:

1. Antoniuk L. L. (2002) Mizhnarodna konkurentospromozhnist krainy: teoriia ta mekhanizm realizatsii [international competitiveness of the country: theory and mechanism of implementation]. Kiev: NISD. (in Ukrainian)
2. Bazyliuk Y. B. (2002) Konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky: sutnist ta umovy zabezpechennia [competitiveness of the national economy: essence and conditions of provision]. Kiev: NISD. (in Ukrainian)
3. Pidubna L. I. (2007) Konkurentospromozhnist ekonomichnykh system: teoriia, mekhanizm rehuliuвання ta upravlinnia [competitiveness of economic systems: theory, mechanism of regulation and management]. Kharkiv: PH «INZHEK». (in Ukrainian)
4. Yakymenko-Tereshchenko N. V., Pronkina L. I., Havrysh O. M. (2017) Innovatsii yak osnova zabezpechennia konkurentospromozhnosti: teoriia i praktyka diialnosti pidpriemstv [innovations as the basis for ensuring competitiveness: theory and practice of enterprises]. Dnipro: Porohy, pp. 40-51.
5. Analiz indeksu konkurentospromozhnosti Ukrainy v 2016-2017 rr. [Analysis of the competitiveness index of Ukraine in 2016-2017] (electronic resource). – Available at: <http://infoflight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2016-2017-y> (accessed 30.05.2018).
6. Pronkina L. I. (2015) Suchasni pidkhody ta priorytety pidvyshchennia konkurentospromozhnosti Ukrainy [modern approaches and priorities of increasing competitiveness of Ukraine]. Bulletin of the Ternopil National Economic University [Visnyk ternopiiskoho natsionalno-ekonomichnoho universytetu], no. 3, pp. 77-85.